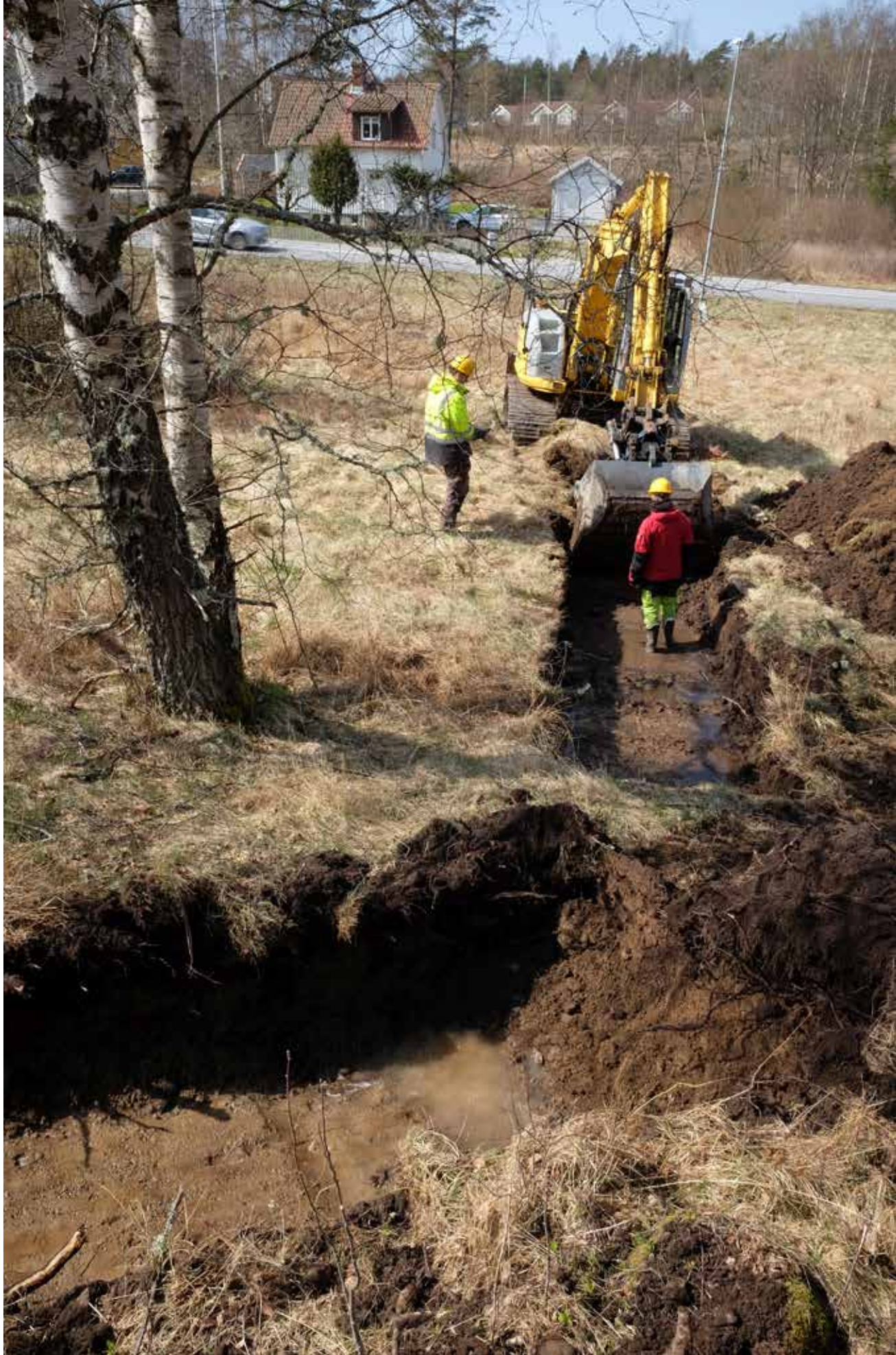

Ryland 3:2, Tanums socken och kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning
Boplatslämningar från stenålder

Annika Östlund och Oscar Jacobsson
Kulturlandskapet rapporter 2018:5

**Ryland 3:2, Tanums socken och kommun,
Västra Götalands län
Arkeologisk utredning
Boplatslämningar från stenålder**

Annika Östlund och Oscar Jacobsson

Administrativa uppgifter

Fastighet: Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun, Västra Götalands län

Länsstyrelsebeslut dnr: 431-9868-2018

Uppdragsgivare: Tanums kommun

Fältarbetsperiod: 2018-05-02 - 2018-05-04

Projektnummer: 1808-1

Projektansvarig: Stig Swedberg

Fältansvarig: Annika Östlund

Övrig personal: Fredrik Lundgren, Stig Swedberg och Andreas Toreld

För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.

Underkonsulter: Tanums Maskinstation

Utredningsområdets storlek: 13 900 m²

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6515760 m, Öst 287460 m

Höjd över havet: Cirka 40-50 meter

Arkiv: Kulturlandskapet

Dokumentationsmaterial: Fotografier, beskrivningar, mätfiler

Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.

Fynd: Har ej omhändertagits.

Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun, Västra Götalands län**Arkeologisk utredning****Boplatslämningar från stenålder**

Kulturlandskapet rapporter 2018:5

© Kulturlandskapet 2018

Författare: Annika Östlund och Oscar Jacobsson

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Schakt 3 närmast i bild. Fredrik och Stig har tagit upp schakt 4 där nedanför i den äldre väg-banken. Foto mot väster.

Bild baksida: Anläggning 2 i schakt 1. Foto mot öster.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Map Maker, FMIS samt Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av uppdragsgivaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet.

Redigering och layout: Andreas Hansen, Omland Form och Fotografi

Tryck: Nordbloms Trycksaker AB, Hamburgsund

Sökord: Hård, flinta, mesolitikum, neolitikum, hägnad, gårdstomt

Kulturlandskapet

Ekelidsvägen 5

457 40 FJÄLLBACKA

www.kulturland.se

kontakt@kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning **5**

Inledning

Syfte	7
Utredningsområdet	7
Tidigare undersökningar	7
Metod	8

Utredningsresultat

Schakt	9
Anläggningar	9
Fynd	9
Lämningar	9
Analysresultat	11
Kart- och arkivstudier	11

Tolkning och vidare åtgärder

Tolkning	13
Antikvarisk bedömning	15
Värdering av måluppfyllelsen	15
Förslag på ytterligare åtgärder	15

Källor **18**

Bilagor

1 Schakt	20
2 Anläggningar	24
3 Fynd	25
4 Lämningar	26
5 Historiska kartor	27

Ryland 3:2, Tanums socken och kommun, Västra Götalands län Arkeologisk utredning Boplatslämningar från stenålder

Sammanfattning

Tanums kommun avser att anlägga ny station för räddningstjänsten samt ny väg inom fastigheten Ryland 3:2, Tanumshede. Länsstyrelsen har därför givit Kulturlandskapet i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning inom området.

Utredningsområdet är beläget i en sluttning på 40-50 m ö h, sluttar ner mot nordväst och är bevuxet med sly och lövträd. Fornlämningarna i närområdet, kring den forntida havsviken och senare jordbruksmarken, utgörs av boplatser från stenålder och metalltid, ett stort antal hållristningar, gravar i form av rösen och stensättningar, gravfält, samt by-/gårdstomter. Dessutom finns ett antal lämningar efter senare tiders markbruk i form av gränsmärken, hägnader och mindre stenbrott. Utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården samt inom Tanums världsarv.

Vid utredningen inventerades området, också med särskild inriktning på hållristningar. Vidare togs 27 schakt upp med grävmaskin. Som ett resultat av detta framkom 1 fornlämning och 1 övrig kulturhistorisk lämning. Några hållristningar hittades inte.

Fornlämningen utgörs av en boplatz, KUL nr 1808:2, med slagen flinta samt anläggningar i form av två härdar och en grop. Fyndmaterialet indikerar en datering till senmesolitikum/tidig-neolitikum. Boplatzen ansluter i den södra delen till en boplatz som undersöktes av Bohusläns museum 1999-2000, men verkar ha en delvis annan karaktär.

Den övriga kulturhistoriska lämningen utgörs av en stenhägnad, KUL nr 1808:1. På ekonomiska kartan från 1938 syns ett stycke impedimentsmark i den norra delen av utredningsområdet. Stengärdesgården har troligen haft

som funktion att avgränsa impedimentet från odlingsmarken.

Utredningen har berört de sydligaste delarna av den medeltida gården Gärpens inägor, vilka troligen under medeltiden utgjorts av åker- och ängsmark vilken i senare tid odlats upp och plöjts bort. Av kartmaterialet att döma har marken inom utredningsområdet uppodlats först i sen tid, tidigast under andra halvan av 1800-talet.

Inom utredningsområdets norra delar har uppdragsgivaren önskemål om att anlägga en väg. I uppdraget för utredningen ingick att avgöra om eventuella fornlämningar kunde begränsas gentemot det föreslagna vägområdet. Om detta ej var möjligt skulle en schaktningsövervakning utföras inom det föreslagna vägområdet. Kulturlandskapet bedömer att den nyupptäckta boplatzen berörs av den planerade vägen varför en schaktningsövervakning bör utföras i denna del.

Om övriga exploateringsplaner kvarstår och berör resten av fornlämningen bör denna förundersökas.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

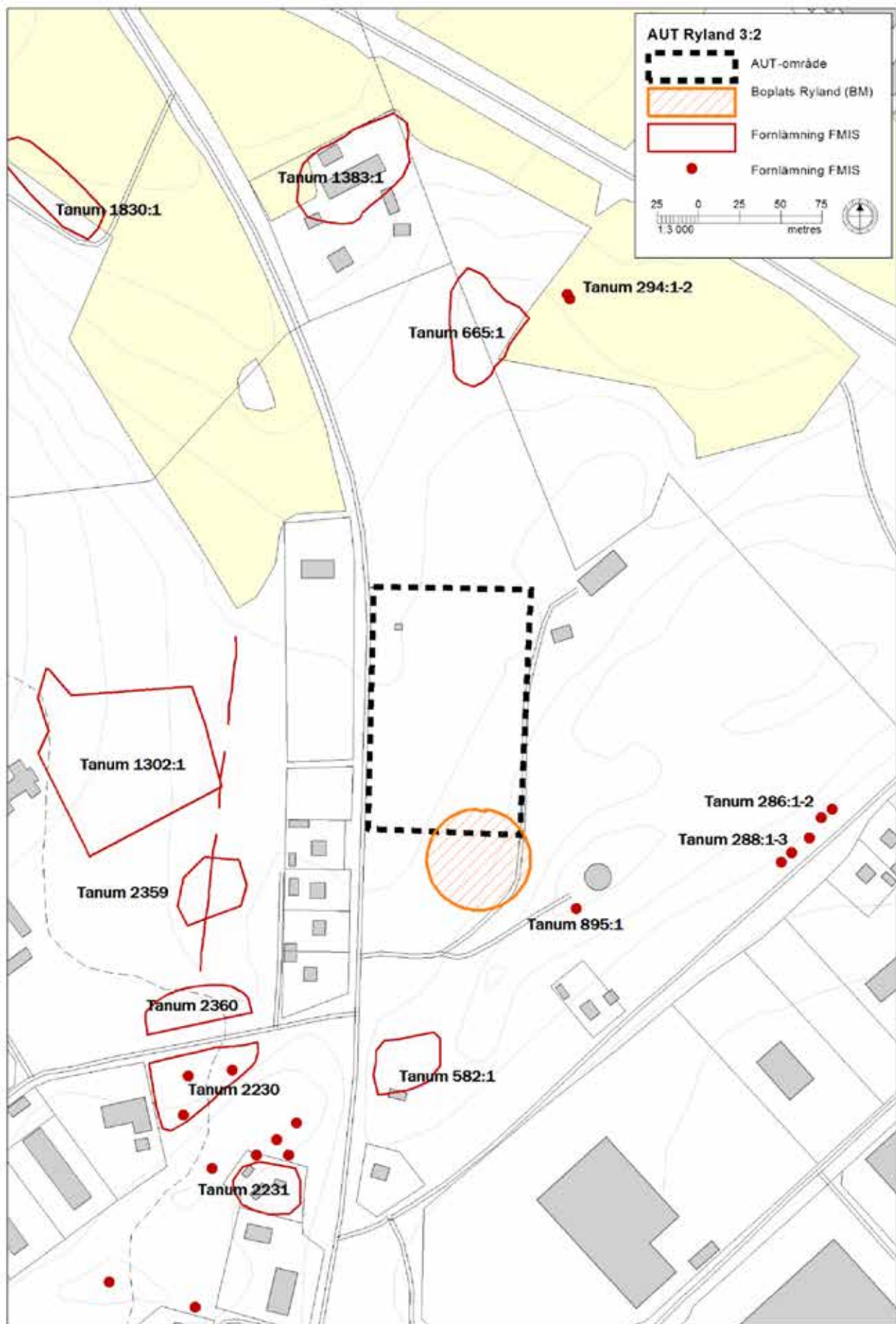

Illustration 1. Karta över utredningsområdet samt fornlämningar nämnda i texten. Även den boplats som undersöktes 1999-2000 och som ej är inlagd i FMIS är markerad.

Inledning

Syfte

Tanums kommun avser att anlägga ny station för räddningstjänsten samt ny väg inom fastigheten Ryland 3:2, Tanumshede. Länsstyrelsen bedömer utifrån topografi och fornlämningsbild att en arkeologisk utredning behövs för att ta reda på om någon okänd fornlämning berörs av aktuellt arbetsföretag, och har givit Kulturlandskapet i uppdrag att utreda detta. I den arkeologiska utredningen ska även ingå att avgränsa eventuella fornlämningar mot exploateringsytan. Förekommer lämningar med oklar antikvarisk bedömning ska de utredas så att antikvariska status fastställs. För lämningar som kan ha tillkommit i anslutning till tidsgränsen 1850 kommer grund för antagandet om tid för tillkomst att redovisas.

Utredningsområdet

Utredningsområdet på 1,4 ha är beläget i en sluttning på mellan 40 och 50 meter över havet, *illustration 1 och 2*. Utredningsområdet sluttar ner mot nordväst och är bevuxet med sly och lövträd, glesare i söder och tätare i norr.

Fornlämningarna i närområdet, kring den forntida havsviken och senare jordbruksmarken, utgörs av boplatser från stenålder och metaltid (exempelvis Tanum 2231 samt 1830:1), ett stort antal hållristningar (exempelvis Tanum 286:1-2, 288:1-3, 294:1-2, 895:1), gravar i form av rösen och stensättningar, gravfält (exempelvis Tanum 582:1 och 1302:1), samt by-/gårdstomter. Dessutom finns ett antal lämningar efter senare tiders markbruk i form av gränsmärken, hägnader och mindre stenbrott.¹

Tanum 665:1, ett gravfält, är beläget cirka 120 meter norr om utredningsområdet. Det består av sex runda och övertorvade stensättningar, 5-8 meter i diameter och 0,2-0,5 meter höga. Cirka 220 meter norr om utredningsområdet är by-/gårdstomten Tanum 1383:1 belägen. Fornlämningen utgörs sannolikt av gården Gärpens gamla tomt.² Huruvida det inprickade läget också är

det ursprungliga diskuteras i denna rapport.

På ett avstånd av cirka 80-130 meter sydväst om utredningsområdet är boplatserna Tanum 2359 samt 2360/2230 belägna. De framkom vid utredningar 2010 respektive 2015 och förundersöktes 2013 respektive 2016. Vid Tanum 2359 framkom fynd av flinta och keramik, samt anläggningar i form av gropar, stolphål, härdar och kokgropar. Två anläggningar daterades, en till mesolitikum och en till äldre järnålder. Vid boplatserna Tanum 2360/2230 framkom slagen flinta, enstaka keramik, en kärnyxa samt en härd.³

Bohusläns museum utförde 1999-2000 utredning, förundersökning och arkeologisk undersökning inom en yta angränsande till och delvis ingående i den södra delen av nu aktuellt utredningsområde.⁴ Inför nu aktuell utredning bedömdes det som tänkbart att ytterligare lämningar tillhörande denna boplatser kunde uppträda inom nu aktuellt utredningsområde.

Utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården samt inom Tanums världsarv.⁵

Tidigare undersökningar

Bohusläns museum utförde utredning, förundersökning (båda 1999) och arkeologisk undersökning (2000) inom en yta angränsande till och delvis ingående i den södra delen av nu aktuellt utredningsområde, se *illustration 1 och 3*.

Under maj och juni månad år 2000 utförde Bohusläns museum en arkeologisk undersökning inom fastigheten Ryland 3:2 (...). Utifrån påträffat källmaterial kunde det konstateras att området nyttjats under mesolitikum, neolitikum och brons-/järnålder. Fyndmaterialet utgjordes av bland annat lihultyxor, yxämen, avslag av flinta och diabas. I underliggande lager framkom material tillhörande sandarkulturen. Därutöver framkom keramik av neolitisk och av brons-/järnålderskaraktär. Större delen av fyndmaterialet var koncentrerat till

3 Munkenberg 2014 & 2016, Toreld m fl 2010, Östlund m fl 2015

4 Bohusläns museum rapportmanus, odat. 1 & 2

5 Länsstyrelsens WebbGIS

1 FMIS

2 FMIS

Illustration 2. Vy över en del av utredningsområdet och schakt 1. Fredrik och Stig rensar. På andra sidan vägen och bakom villorna finns bland annat boplatsten Tanum 2359 och gravfältet Tanum 1302:1. Foto mot väster.

den västra delen av undersökningsområdet. Därutöver framkom anläggningar i form av härdar, gropar och stolphål. Stolphålen kan eventuellt vara rester av en huskonstruktion.⁶

Undersökningarna är ej rapporterade och fornlämningen är ej inlagd i FMIS.

Metod

Inför fältarbetet utfördes kart- och arkivstudier för att om möjligt efterforska den medeltida gården Gärpens äldre gårdslägen. Kartgenomgången utfördes av Oscar Jacobsson.

Schakt togs upp inom utredningsytan på lämpliga ytor, därav ett långschakt för att undersöka stratigrafin längs med sluttningen, *illustration 4*. Ett antal schakt djupgrävdes för att undersöka eventuella överlagrade kontexter. Metalldetektor användes på lämpliga ytor. Fältarbetet utfördes av Annika Östlund, Fredrik Lundgren och Stig Swedberg.

Schakt togs upp särskilt i den norra delen där uppdragsgivaren planerar för ny väg, för att snabbt kunna kommunicera resultaten till uppdragsgivaren och länsstyrelsen.

I söder överlappade utredningsområdet till viss del den boplatssyta som undersöktes av Bohusläns museum 1999-2000. Denna boplatss omfattade lämningar från såväl mesolitikum som metalltid, åtskilda av sterila lager. Extra tid lades därför på schaktningen i denna del för att kunna fånga upp denna typ av lagerföljder i det fall det fanns sådana.

Fynd beskrevs utifrån iakttagen kontext. Fyndet har sorterats av Stig Swedberg och Andreas Toreld.

Utredningsytan inventerades med särskild inriktning på hållristningar. Denna riktade inventering utfördes av Andreas Toreld.

Fornlämningar, schakt och anläggningar mättes in med RTK-GPS, beskrevs och fotograferades. Lagerföljden i schakt dokumenterades med beskrivning och fotografi. Framkomna anläggningar dokumenterades i plan. Inga anläggningar delundersöktes. Arbetet dokumenterades löpande genom fotografering.

Fältarbetet utfördes i början av maj, och marken innehöll mycket vatten. Detta påverkade till viss del dokumentationen då vissa schakt snabbt fick en vattenspegel i botten.

⁶ Bohusläns museum rapportmanus, odaterat. 2

Utredningsresultat

Vid utredningen inventerades området. Vidare togs 27 schakt upp med grävmaskin. Som ett resultat av detta framkom 1 fornlämning och 1 övrig kulturhistorisk lämning, *illustration 3*. Fornlämningen utgörs av en boplatz med slagen flinta samt anläggningar i form av två härdar och en grop. Fyndmaterialet indikerar en datering till senmesolitikum/tidigneolitikum. Den övriga kulturhistoriska lämningen utgörs av en stenhägnad.

Schakt

Inom utredningsområdet togs 27 schakt upp med grävmaskin. Schakt 1 togs upp som ett långschakt, 52 meter långt i sydost-nordvästlig riktning, *illustration 2, 3 och 4*. Schakt 9-15 togs upp i det planerade vägområdet i utredningsområdets norra del.

Av lagerföljderna i schakt 8, 10, 12-15 samt 25 framgick att massor dumpats på ytan varvid ytan planerats – det var inte uppenbart synligt innan schaktning att det fanns påförda massor på ytan. Schakt 4 och 23 togs upp i och i anslutning till den äldre vägsträckningen som löper i nord-sydlig riktning genom området, se *illustration 9 och 13*.⁷ I schakt 25 framkom också vad som troligen är någon slags dränering av rundade stenar. I schakt 8 framkom en fiberkabel, *illustration 5*, och i schakt 15 framkom jordankaret till en åskledare. Trots störningar på grund av påförda massor och fiberkabel fanns ursprungliga fynd- och anläggningsförande lager under dessa störningar i flera schakt. Schakt 9, 21 och 22 var störda på grund av tidigare kabel- eller ledningsnedläggningar, här kunde inte grävas ner till eventuella kvarliggande orörda lager.

Schakt 1, 2, 26 och 27 togs upp i omedelbar anslutning till den fornlämning som undersöktes av Bohusläns museum 1999-2000. I den södra, topografiskt sett högre belägna delen av schakt 1 framkom 1 övrigt slagen flinta samt en anläggning i form av en grop i schaktkanten. I schakt 26 framkom 2 avslag av flinta. Däremot framkom inget som tydde på några överlagrade kontexter.

Schakten beskrivs utförligare i *Bilaga 1*.

Anläggningar

Tre anläggningar framkom vid utredningen. Dessa utgörs av en grop i schakt 1 samt två härdar, en i schakt 1 och en i schakt 8. Anläggning 1, grop eller möjligen stenlyft, dokumenterades som ett led i schaktningen, *illustration 14 och 15 i Bilaga 2*. Den visade sig vara endast 1 cm djup, och fyllningen bestod av mörkbrun, nästan svart, grusig humus. Schaktprofilen visar dock att den kanske snarare är 5 cm djup. Anläggning 2 och 3 undersöktes inte, *illustration 6* samt rapportens baksida. Anläggningarna beskrivs utförligare i *Bilaga 2*.

Fynd

Fynd togs in för bedömning och har därefter kasserats. Sammanlagt framkom 23 flintor och en bit bränd lera vid utredningen. Flintorna utgörs av 11 avslag, 1 avslag med retusch, 2 övriga kärnor, 1 spån samt 8 övrigt slagna flintor.

Fynd av flinta sorterades med stöd av *Sorteringsschema för flinta*.⁸ Fyndlista framgår av *Bilaga 3*.

Vid utredningen framkom även en del fynd i dumpmassorna. Dessa redovisas inte i några tabeller eller bilagor men beskrivs kort här: I schakt 12, 13 och 15 framkom 5 avslag och 1 spånfragment. Spånet har flera tillhuggningsavspaltningar. Ett av avslagen kan tyda på spåntillverkning. Ett annat avslag utgörs möjligtvis av ett plattformsavslag. Detta har gloss på ena sidan och kan eventuellt vara något slags redskap. Var dumpmassorna kommer ifrån är okänt.

Lämningar

Som ett resultat av utredningen har två lämningar registrerats hos FMIS. Dessa utgörs av en fornlämning i form av en boplatz, KUL nr 1808:2, samt en hägnad i form av en kort stengärdesgård, KUL nr 1808:1, bedömd som övrig kulturhistorisk lämning, *illustration 7*.

Boplatsen omfattar ytan för de schakt som uppvisade fynd och/eller anläggningar, det vill säga schakt 1, 5, 6, 8, 12-15, 17, 19, 25 och 26. Härvid blir det tydligt att boplatsen har sin utbredning i utredningsområdets östra del, och följer terrängen bra, *illustration 8*.

⁷Tex Lantmäteriet 1695, Lantmäteriet 1786, Lantmäteriet 1846, Lantmäteriet 1938

⁸Andersson m fl 1978

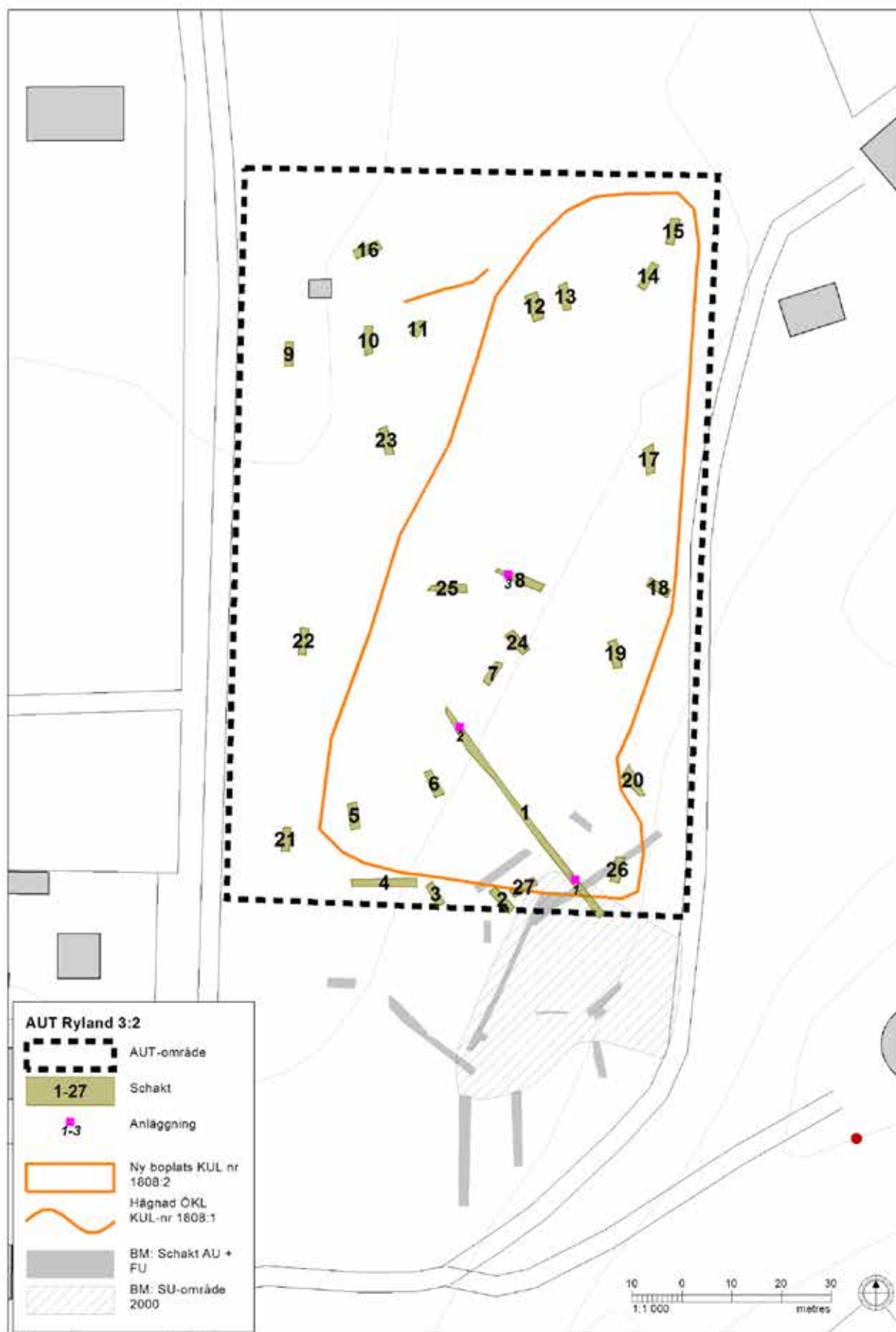

Illustration 3. Kartan visar resultaten från utredningen med upptagna schakt och framkomna anläggningar. Dessutom visas läget för hägnaden KUL nr 1, samt boplatsen KUL nr 2. Schakten som togs upp av Bohusläns museum (1999-2000) vid utredning och förundersökning, samt själva undersökningsområdet är inlagda vid den södra delen av utredningsområdet.

Illustration 4. Den övre och södra delen av achakt 1. Stig mäter in ett fynd av bränd lera och Annika studerar schaktprofilen. Foto mot norr.

Illustration 5. Stig och Fredrik rensar i schakt 8. Den ljusa fläcken som Stig rensar fram är den ursprungliga gräsbevuxna markytan. Fiberkabeln syns närmare fotografen. Foto mot väster.

Lämningarna beskrivs vidare i *Bilaga 4*. Av bilagan framgår även erhållna RAÄ-nummer.

Analysresultat

Några naturvetenskapliga analyser har inte utförts. Fastställande av fornlämningsstatus har skett utifrån antikvarisk bedömning.

Kart- och arkivstudier

Den väg som löper i nord-sydlig riktning i det historiska kartmaterialet är den gamla landsvägen mellan Bohus och Svinesund, se *illustration 9* samt *Bilaga 5*.⁹ Av kartmaterialet att döma har marken inom utredningsområdet uppodlats först i sen tid, tidigast under andra halvan av 1800-talet.¹⁰ På ekonomiska kartan från 1938 har den nya sträckningen av landsvägen

byggts, men den ursprungliga sträckningen tycks ännu vara i bruk och passerar ett stycke impedimentsmark i den norra delen av utredningsområdet. Av ekonomiska kartan från 1977 framgår att utredningsområdet är uppodlat ännu vid denna tid.¹¹

Gården Gärpen

De norra delarna av utredningsområdet berör ägorna till en ödegård vid namn "Gärpen", som lär ha legat i anslutning till nuvarande Gärpens gårdsläge (Tanum 1383:1). Gärpen omnämns första gången i Röde Bok, och namnet innehåller ordet garp- möjligen syftandes på svenskans och norskans "garpa" vilket lär betyda "larma, väsnas, skryta" (men kan även härledas till fornsvenskans garpr som istället betyder "oförfärad, stridbar människa"). Enligt Røjder har namnet även ansetts kunna spåras till ett

⁹ Lantmäteriet 1695 m fl

¹⁰ Lantmäteriet 1862, Lantmäteriet 1938

¹¹ Lantmäteriet 1977

Illustration 6. Anläggning 3 i schakt 8 fotograferad i all hast innan vattnet steg för mycket. Foto mot nordost.

Illustration 7. Stengärdesgården, KUL nr 1808:1, vid impedimentet. Foto mot väster.

vattendragsnamn "Garpa". Efterledet är en omskrivning av ett ursprungligt "-vin"-namn (i betydelsen betesmark) och namnet kan därmed först ha syftat på "betesmarken vid älven Garpa", varifrån gården sedermera har fått sitt namn.¹²

Gärpen utgjorde någon form av utjordsenhet under 1570-talet då brukare i både Hogar och Ryr betalar skatt "av Gärpen". Senare under 1600-talet framgår det att enheten verkligen är en ödegård, vilket med relativt stor säkerhet redan var fallet under 1500-talet. Under 1600-talet har sedan Gärpen helt lagts under den närliggande enheten Hogar¹³, vilket ger en fingervisning som gör det möjligt att spåra gårdens ägor i kartmaterialet.

I en karta från 1695 över gården Ryland finns ett större parti ängsmark söder om Rylands äldre bebyggelseläge och det vattendrag som korsar ägorna i öst-västlig riktning (Skärboälven). Detta ängsparti beskrivs som följer: "1 stycke äng

Hogar eenskylt tilhörigt", se illustration 16 i Bilaga 5. Det förefaller därmed vara troligt att gränserna för detta ängsparti (som tydligt markeras i kartan) till stora delar markerar Gärpens äldre inägor. Ett stycke längre söderut återfinns ett bergsimpediment som i kartan beskrivs som "en odugeligh backe", som även det gränsar till Gärpens äldre inägor.¹⁴ Se även illustration 17-19 i Bilaga 5. Med tanke på den starka tendens till impedimentlägen som finns i området och regionen i stort är det mycket möjligt att detta är platsen för det äldre gårdsläget. Det senare gårdsläget för Västra Ryland (vilket senare bytte namn till "Gärpen") placerades i samband med skiftesreformerna under 1800-talet dock strax nordväst om och nedanför detta impediment.¹⁵

¹² Røjder 2013: 169

¹³ Framme 2000: 297

¹⁴ Lantmäteriet 1695

¹⁵ Lantmäteriet 1862, Lantmäteriet 1938, jfr Lantmäteriet 1786

Illustration 8. Del av den södra-centrala delen av utredningsområdet, topografin framgår tydligt. Fotografen står på den äldre vägbanken, schaktning pågår i den norra delen av schakt 1. Foto mot nordost.

Tolkning och vidare åtgärder

Tolkning

Boplatsen, KUL nr 1808:2, ansluter i den södra delen till den boplatz som undersöktes av Bohusläns museum 1999-2000, men verkar ha en delvis annan karaktär. Exempelvis framkom inga överlagrade kontexter, men detta har troligen sin förklaring i att det nu aktuella utredningsområdet är beläget något lägre i terrängen. I schakt 6, 12, 15 och 25 framkom dock svallad flinta, dessa schakt ligger på ungefär samma nivå i terrängen. Inte heller framkom några tydliga metalltida lämningar, men det är inte otänkbart att en eller flera av anläggningarna är metalltida.

Fyndmaterialets sammansättning och höjden över havet pekar på en datering till övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum, samt eventuellt på mellanneolitikum, *illustration 10*. Det tydligast daterande är en bipolär kärna i schakt 6 (fyndnr 4) och en eventuell mikrospån-

kärna i schakt 1 (fyndnr 2). Det finns också tendenser till tvärpilspestillverkning i materialet. Det finns spån i materialet men inga som är tydligt mellanneolitiska.

Utredningen har endast berört de sydligaste delarna av den medeltida gården Gärpens inägor, vilka troligen under medeltiden utgjorts av åker- och ängsmark vilken i senare tid odlats upp och plöjts bort. Av kartmaterialet att döma har marken inom utredningsområdet uppodlats först i sen tid, tidigast under andra halvan av 1800-talet.¹⁶

På ekonomiska kartan från 1938 syns ett stycke impedimentsmark i den norra delen av utredningsområdet, se *illustration 9* samt *illustration 19* i *Bilaga 5*.¹⁷ Stengärdesgården, KUL nr 1808:1, har troligen haft som funktion att avgränsa impedimentet från odlingsmarken. Troligen har dumpningen av massor inom området påbörjats vid impedimentet.

¹⁶ Lantmäteriet 1846, Lantmäteriet 1938

¹⁷ Lantmäteriet 1938

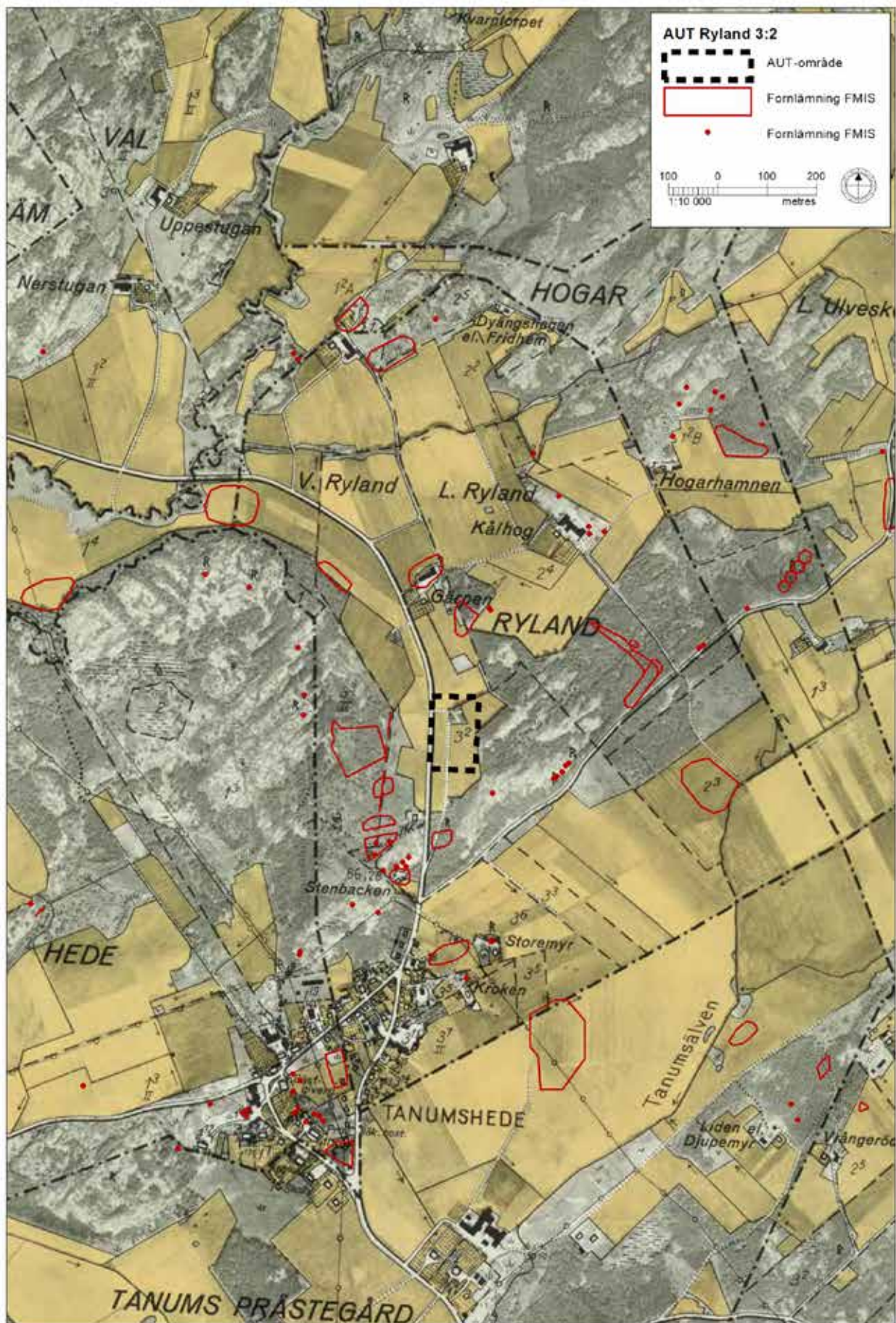

Illustration 9. Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1938. Källa Lantmäteriet.

Antikvarisk bedömning

Som ett resultat av utredningen har två lämningar framkommit. Dessa utgörs av en fornlämning i form av en boplats, KUL nr 1808:2, samt en övrig kulturhistorisk lämning i form av en hägnad, KUL nr 1808:1.

Värdering av måluppfyllelsen

Syftet med utredningen var att fastställa om några okända fornlämningar fanns inom ytan, samt fastslå dessa lämningars antikvarisk status. I Kulturlandskapets kvalitetssäkringsarbete ingår (bland annat) såväl säkring av fältdokumentation som god kommunikation med beställare och uppdragsgivare. Kulturlandskapet gör bedömningen att dessa mål uppnåtts så här långt vid denna utredning.

Förslag på ytterligare åtgärder

Inom utredningsområdets norra delar har uppdragsgivaren önskemål om att anlägga en väg. I uppdraget för utredningen ingick att avgöra om eventuella fornlämningar kunde begränsas gentemot det föreslagna vägområdet. Om detta ej var möjligt skulle en schaktningsövervakning utföras inom det föreslagna vägområdet. Kulturlandskapet bedömer att den nyupptäckta fornlämningen boplatsen KUL nr 1808:2 berörs av den planerade vägen varför en

schaktningsövervakning bör utföras i denna del. Föreslaget område för schaktningsövervakning framgår av *illustration 11*.

Om övriga exploateringsplaner kvarstår och berör resten av fornlämningen bör denna förundersökas. Föreslaget förundersökningsområde framgår av *illustration 11*.

I Kulturlandskapets forskningsprogram för arkeologi diskuteras bland annat klimatförändringar.¹⁸ Lämpliga frågor att försöka besvara i kommande undersökningsskeden skulle kunna kretsas kring havsnivåförändringar och transgressioner och människornas strategier för att hantera dessa.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten) som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

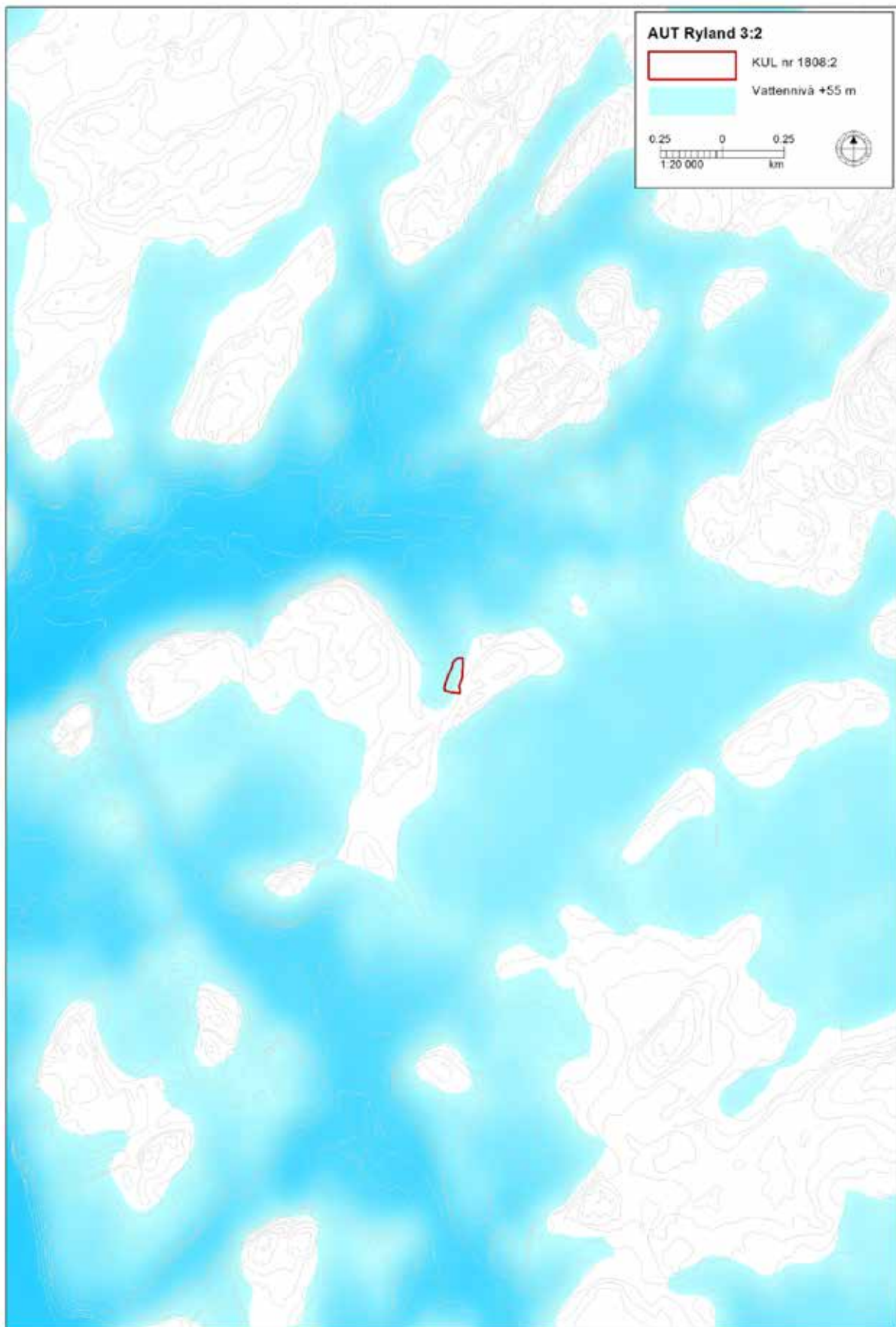

Illustration 10. Boplatsen KUL nr 1808:2 inlagd på en bakgrundskarta där vattennivån ligger 55 meter över dagens. Detta är något för högt för denna boplats som snarare ligger på 45-50 m ö h, men det forntida (vatten)landskapet torde vara ganska likt. Boplatsen har alltså varit belägen i en skyddad vik på en ö i ett skärgårdslandskap. Troligen har vistelserna varit av mer tillfällig karaktär.

Illustration 11. Förslag på område för schaktningsövervakning respektive förundersökningsområde.

Källor

Litteratur

Andersson, Stina; Rex Svensson, Karin; Wigforss, Johan	1978	"Sorteringsschema för flinta." <i>Fyndrapporter 1978</i> . Rapporter över Göteborgs Arkeologiska Musei undersökningar.
Framme, Gösta	1999	<i>Jordrannsaking och skattläggning i Bohuslän 1662-1666</i> . Göteborg: Språk- och folkminnesinstitutet.
Kulturlandskapet	2016	<i>Arkeologiskt kunskapsbyggnadsprogram 2016</i> . Kulturlandskapet rapporter 2016:6.
Munkenberg, Betty-Ann	2014	<i>Arkeologisk förundersökning. Tanumshede Centrum - en välbesökt plats under förhistorien. Västra Götalands län, Bohuslän, Tanums kommun, Tanum socken, Ryland 3:2, 2:22, Tanumshede 1:28, 1:33, 1:34, 1:43, 1:8, 1:11, 1:35, Tanum 2230, 2231, 2262 och 580 m fl.</i> UV Rapport 2014:61.
Munkenberg, Betty-Ann	2016	<i>Spår från mesolitikum till järnålder. Västra Götalands län, Bohuslän, Tanums kommun, Tanums socken, fastighet Ryland 3:2, Tanum 2360, 1302 och 2359.</i> Arkeologerna. Rapport 2016:93.
Röjder, Catarina	2013	<i>Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 19, Ortnamnen i Tanums härad. 1, Bebyggelsenamn.</i> Göteborg: Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg
Toreld, Andreas & Östlund, Annika	2010	<i>Ryland Skogen. Arkeologisk utredning.</i> Rio Kulturkooperativ, Kulturhistoriska rapporter 79.
Östlund, Annika & Ihr, Anna	2015	<i>Ryland 3:2 i Tanums socken och kommun, Västra Götalands län. Arkeologisk utredning.</i> Kulturlandskapet rapporter 2015:9.

Digitala källor

FMIS	Fornsök, http://www.fmis.raa.se
Länsstyrelsens WebbGIS	http://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/Vastragotaland/Infokartan/

Otryckta källor

Bohusläns museum (red.)	Odat. 1	<i>Ryland. Arkeologisk utredning och förundersökning. Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun.</i> (Manus)
Bohusläns museum (red.)	Odat. 2	<i>Ryland. Arkeologisk utredning slutundersökning/teknisk rapport. Ryland 3:2, Tanums socken, Tanums kommun.</i> (Manus)

Kartor

Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv	1695	Geometrisk avmätning, Tanums socken Ryland nr 1-3
Lantmäteriet, Lantmäterimyndigheternas arkiv	1786	Storskifte, Ryland. LMA 14-TAN-209
Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv	1846	Laga skifte, Tanums socken Ryland nr 1-3
Lantmäteriet, Lantmäterimyndigheternas arkiv	1862	Laga skifte, 14-TAN-458
Lantmäteriet, Rikets allmänna kartverks arkiv	1938	Ekonomiska kartan, Grebbestad NO. RAK J131-81no
Lantmäteriet, Rikets allmänna kartverks arkiv	1977	Ekonomiska kartan, Oppen J133-9A4i79

Bilagor

1 Schakt	20
2 Anläggningar	24
3 Fynd	25
4 Lämningar	26
5 Historiska kartor	27

Bilaga 1 - Schakt

Projekt nr	Schakt nr	Längd (m)	Minsta djup (m)	Största djup (m)	Bredd (m)	Anl.	Fynd	Prov
1808	1	52	0,35	0,9	1,6	Ja	Ja	Ja
1808	2	5,5	0,45	0,45	1,6	-	-	-
1808	3	5	0,75	0,9	1,6	-	-	-
1808	4	13	0,5	0,9	1,6	-	-	-
1808	5	5	0,65	0,75	1,6	-	Ja	-
1808	6	5,5	0,35	0,6	1,6	-	Ja	-
1808	7	5	0,4	0,55	1,6	-	-	-
1808	8	5	0,4	0,8	1,6	Ja	Ja	Ja
1808	9	5	0,45	0,55	1,6	-	-	-
1808	10	5,5	0,65	0,8	1,6	-	-	-
1808	11	3,5	0,1	0,35	1,6	-	-	-
1808	12	5,5	0,2	0,75	1,6	-	Ja	-
1808	13	5,5	0,55	0,75	1,6	-	Ja	-
1808	14	5,5	0,8	0,9	1,6	-	Ja	-
1808	15	5	0,7	0,8	1,6	-	Ja	-
1808	16	5	0,4	0,5	1,6	-	-	-
1808	17	6	0,4	0,45	1,6	-	Ja	-
1808	18	5	0,3	0,5	1,6	-	-	-
1808	19	5	0,6	0,7	1,6	-	Ja	-

Lager (m)	Kommentar
Generell beskrivning (lång profil): Överst 0,15-0,2 m grästorv och matjord. Därunder siltig eller sandig humus 0,05-0,1 m djupt. Därunder grusig silt 0,05-0,3 m djupt. I botten lerig ljus silt. Profilen i schaktet beskrevs på 7 olika punkter.	Fynd: 1 ful skrapa i ansl t ansl 2. 1 övr slagen i övre S delen. Anl 1 utgörs av en grop i schaktkantens S del. Anl 2 utgörs av en hård som fortsätter in i N schaktkanten.
0-0,15 grästorv o matjord, 0,15-0,28 fast röd lerig silt, därunder ljus sandig siltig lera.	-
0-0,35 torv o matjord, därunder ngt siltig lerig sand som är ngt rödare först sen ljusare.	-
'Naturlig' profil: 0-0,2 torv etc, därunder varviga lager av sand i olika färger o kompakthet. Profil under vägbank: 0-0,2 torv o brun sand, 0,2-0,3 ljusröd sand, därunder sandig humös lera mörkbrun o i botten under väg trol äldre markhorisont.	Väguppbyggnadsmaterial utgörs även av stenar, vissa nästan m-stora.
0-0,3 torv o matjord, 0,3-0,5 mörkbrun t svart sandig humus, därunder lerig sand o sand. Stenigt, 1-2 dm stora stenar.	Det mörka lagret fyndförande. Fynd: 1 spånfragm, tvärpilstillverkning.
0-0,13 torv etc, 0,13-0,4 grusig rödflammig sand, därunder ljus siltig sand.	Fynd: 2 flintor på 35 cm djup (dvs i samma lager som schakt 5).
0-0,15 torv etc, därunder lerig grusig sand, ljusare o finare längre ner.	-
0-0,15 torv o matjord, 0,15-0,6 grusig sand, 0,6-0,65 äldre markyta m grästorv. 0,65-0,8 sandig matjord. Därunder lera.	Påförda massor. En fiberkabel kom fram, schaktningen fortsatte VNV om denna. Anl 3 utgörs av en hård m fyllning av kol, sot och skärvsten.
0-0,23 lerig matjord, därunder ljus lera.	Omrört. Telekabel i botten. Fynd av 2 bitar bränd lera.
0-0,3 torv o grusiga, leriga dumpmassor, 0,3-0,5 lerigt flammigt (ursprunglig markyta här någonstans?), därunder ljus siltig lera.	Dumpmassor med fyllning av grus, sten, porslin, glas.
0-0,35 torv o dyg humös matjord, delvis sandig. Därunder berg.	-
0-0,7 påfört, därunder varviga vattenpåverkade lager bestående av sand resp sandig humus m spridda kolbitar. Berg.	Påförda massor; sten o flammig matjord. 1 tegelrör. Dumpen djupast i mitten, i S och N berg. Fynd: Flinta både i dumpmassorna o i underliggande lager.
0-0,2 m påfört, flammig lera, 0,2-0,3 äldre markyta, 0,3-0,4 mörkbrun humös sand med spritt kol. Därunder grå sand.	Påförda massor. Fynd: Enstaka flintor i humöst såväl som sandigt lager. 1 bit keramik i humöst lager. Även flinta i dumpmassorna.
0-0,7 dumpmassor, 0,7-0,8 ursprunglig markyta, därunder sand m skiftningar mellan matjord o sand, kolfnas. Delar av botten sandig ljus lera.	Påförda massor. Fynd av flinta i sandlager.
0-0,7 dumpmassor, 0,7-0,8 ursprunglig mark. Därunder sand.	Påförda massor. Schaktningen avbröts då jordankare till åskledare kom fram. Fynd av flinta i sandlager. Även flinta i dumpmassorna.
0-0,5 matjord och lerig matjord. Därunder lera.	-
0-0,25 torv o matjord, 0,25-0,35 humös grusig matjord. Därunder lerig silt.	Fynd av flinta.
0-0,15 torv o stenig matjord, därunder rött stenigt grus.	-
0-0,2 torv o matjord. 0,2-0,3 grusig humös matjord. 0,3-0,55 grus. Därunder lera.	Fynd av flinta i både matjordslager o gruslager.

Projekt nr	Schakt nr	Längd (m)	Minsta djup (m)	Största djup (m)	Bredd (m)	Anl.	Fynd	Prov
1808	20	6	0,35	0,5	1,6	-	-	-
1808	21	5	0,4	0,5	1,6	-	-	-
1808	22	5	0,9	0,9	1,6	-	-	-
1808	23	5,5	0,6	0,8	1,6	-	-	-
1808	24	5	0,3	0,45	1,6	-	-	-
1808	25	7	0,45	1,45	1,6	-	Ja	-
1808	26	5,5	0,3	0,5	1,6	-	Ja	-
1808	27	5,5	0,3	0,6	1,6	-	-	-

Illustration 12. Bilden visar en typisk schaktprofil från den södra delen av området, denna från schakt 1. Foto mot nordost.

Lager (m)	Kommentar
0-0,2 torv o matjord, 0,2-0,5 grusig rödbrun sand mycket stenig.	-
0-0,1 torv o matjord, 0,1-1 omrörda lager av lera m modernt skräp.	Risk för VA-ledning i botten. Schaktningen avbröts.
0-0,3 torv och matjord, 0,3-0,9 ljus lera.	Tidigare grävt schakt i samband med VA.
0-0,28 lerig ljusbrun matjord, 0,28-0,4 grusig sand, 0,4-0,42 mörkbrun flammigt silt. Därunder lera.	Gammal väg med dike.
0-0,25 torv o matjord. Därunder ljus grusig sand.	-
0-1 dumplager bestående av ljus lera, 1-1,4 m matjord med mycket sten. Därunder lera.	Påförda massor. Någon slags äldre dränering av rundade stenar. Fynd av flinta.
0-0,25 torv o matjord, därunder ljusbrun grusig sand.	Överlappar FU-schakt. Fynd: 2 flintor i övergång mellan matjord- o gruslager.
0-0,3 torv o matjord, därunder ljusbrun sandig silt. Delvis ganska stenigt.	-

Illustration 13. I schakt 23 syns vad som troligen är en del av vägbank och dike i den äldre vägsträckningen. Foto mot söder.

Bilaga 2 - Anläggningar

Projekt nr	Anl nr	Hemvist	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup u my (m)	Fyllning	Beskrivning
1808	1	Schakt 1	Grop	0,8	0,4	0,25	Mörkbrun, nästan svart, grusig humus.	Form: I schaktkant, troligen rund eller oval. Tydlig. Möjligt stenlyft. Undersöktes som ett led i schaktningen, den del som undersöktes var endast ca 1-5 cm djup.
1808	2	Schakt 1	Härd	0,9	0,8	0,2	Sot och kol längs kanterna. Fyllning av mörk grusig sand med sten, stenar ca. 0,05-0,15 m stora. Belägen i sluttning. Inslag av kol, kolprov taget.	Form: Rund. Fortsätter in i O profilväggen.
1808	3	Schakt 8	Härd	0,6	0,4	1,3	Fyllning av kol, sot och skärvsten.	Form: Oval.

Illustration 14 och 15. Anläggning 1 i schakt 1, i plan och i profilväggen. Foton mot nordost.

Fynd nr	Material	Sakord	Undertyp	Hemvist	Lager	Antal	Vikt (g)	Kommentar	Fyndstatus	Svallad	Patinerad
1	Lera	Bränd lera		Schakt 1	0,35 m under markytan	1	-	Framkom i 0,15 m stor mörk fläck, 0,35 m under markytan, även kol framkom här.	Ej tillvaratagen	-	-
2	Flinta	Övrig flinta		Schakt 1		1	7	Trol kärnfragm m avspaltning från mikrospå	Ej tillvaratagen	-	-
3	Flinta	Spån	Fragment	Schakt 5	Svart sand 0,35 m dj	1	1,5	Trol del av/förarbete till tvärpil	Ej tillvaratagen	-	-
4	Flinta	Kärna	Föbrig kärna	Schakt 6	0,35 m dj	1	7	Bipolär	Ej tillvaratagen	1	-
5	Flinta	Avslag		Schakt 6	0,35 m dj	1	1,5		Ej tillvaratagen	1	-
6	Flinta	Avslag		Schakt 8		1	4	Med nötning	Ej tillvaratagen	-	-
7	Flinta	Avslag		Schakt 12	bottenlagret	1	1		Ej tillvaratagen	-	1
8	Flinta	Övrig flinta		Schakt 12	bottenlagret	1	1		Ej tillvaratagen	1	1
9	Flinta	Övrig flinta		Schakt 13	undre lager	3	9	Ett möjligen kärnfragment	Ej tillvaratagen	-	2
10	Flinta	Avslag		Schakt 13	sandlager, underst	1	8		Ej tillvaratagen	-	-
11	Flinta	Avslag		Schakt 14	sandlagret	2	36		Ej tillvaratagen	-	1
12	Flinta	Kärna	Föbrig kärna	Schakt 15	botten/sandlager	1	43	Påminner om cylindrisk spånkärna men har 3 avspaltningar av på den ena plattformen. Avsp är 2- 4 cm långa och 0,4-0,8 cm breda.	Ej tillvaratagen	1	1
13	Flinta	Avslag		Schakt 15	botten/sandlager	1	0,3		Ej tillvaratagen	-	-
14	Flinta	Avslag		Schakt 17		1	4,5	Avslaget har en form som påminner om en stickel	Ej tillvaratagen	-	-
15	Flinta	Övrig flinta		Schakt 17		1	1,5		Ej tillvaratagen	-	-
16	Flinta	Övrig flinta		Schakt 19	gruslager	1	6		Ej tillvaratagen	-	-
17	Flinta	Avslag med retusch		Schakt 19	matjord	1	1	Mindre avslag m konkav retusch. (Pilskafthyvel?)	Ej tillvaratagen	-	-
18	Flinta	Övrig flinta		Schakt 25		1	7	Fragmentarisk, ev avspaltningar av spån/mikrospå	Ej tillvaratagen	1	-
19	Flinta	Avslag		Schakt 25		1	1,5		Ej tillvaratagen	1	1
20	Flinta	Avslag		Schakt 26	Övergång matjord-gruslager	2	23	Ett av avslagen är trol fr uppfrysning av kärna. Finkornig flinta.	Ej tillvaratagen	-	-
TOTALT:						24					

Bilaga 4 - Lämningar

Projekt nr	KUL nr	RAÄ nr Tanum	Typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
1808	1	2461	Hägnad	Stengärdesgård, ej aktuell gräns. Löper delvis över impediment med berg i dagen. Uppbyggd av relativt stora stenar, 0,3-1 m. Upp till 0,65 m hög. 18 m lång. Intill 3 lager. Slutar abrupt i båda ändar, har möjligen skadats vid markarbetet i området. Belägen i gles skog i anslutning till fd åkermark.	Övrig kulturhistorisk lämning
1808	2	2463	Boplats	Inom en yta av ca 0,7 ha framkom 3 st anläggningar vilka utgörs av 1 st grop som framkom i profilvägg och 2 st runda härdar med fyllning av kol, sot och skärvsten. Den ena härden (anl 2) fortsätter delvis in i profilvägg. Inom ytan framkom även slagen flinta i form av bl a avslag, kärnor, spånfragment och ett retuscherat avslag. Det framkom även en bit keramik. Fynden pekar på en datering till senmesolitikum / tidigneolitikum. Ytan där boplatsen är belägen sluttar ner mot NV. Belägen i gles skog i anslutning till fd åkermark. Välbevarad. Delar av boplatsen har använts som deponi för jordmassor vilket ej syns ovan mark då vegetationen är uppvuxen.	Fornlämning

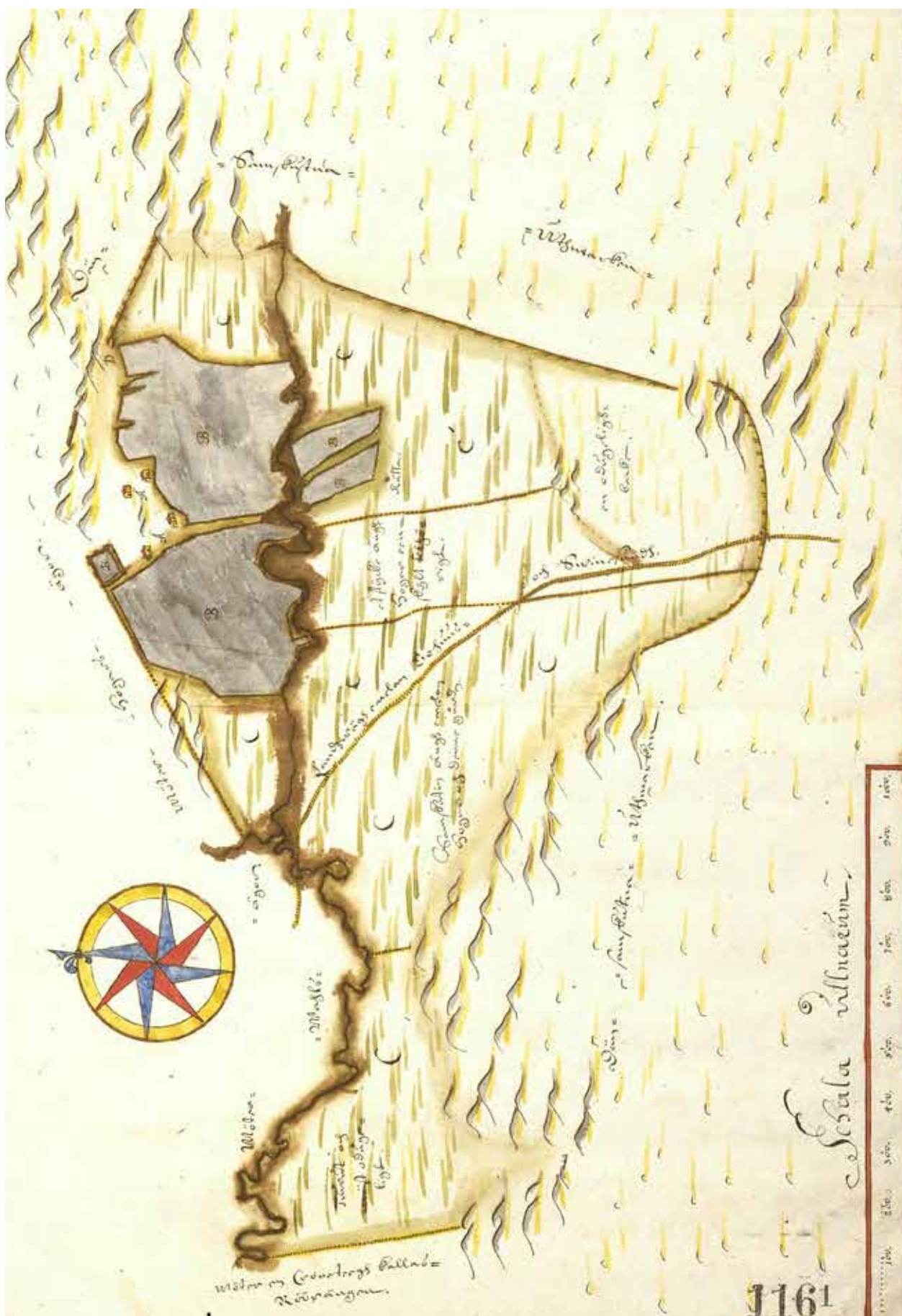

Illustration 16. Geometrisk avmätning från 1695. Jämför med kartan från 1786 som visar samma utsnitt. Kartan visar ingen bebyggelse vid Gärpen. Källa Lantmäteriet.

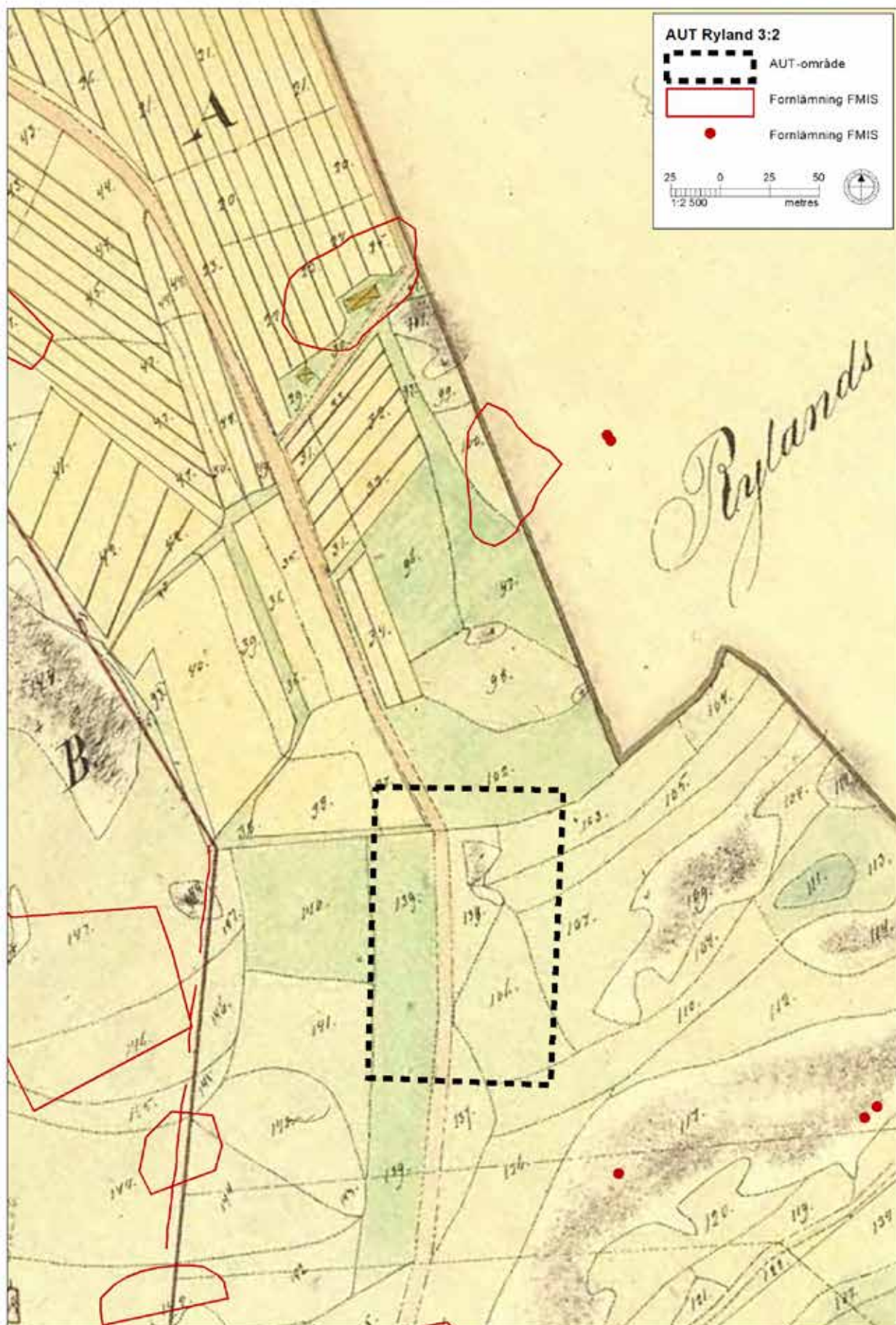

Illustration 18. Utsnitt ur laga skifteskarta från 1846 med utredningsområdet inlagt. Nu finns bebyggelse vid Gärpen, men marken inom utredningsområdet är inte uppodlad. Källa Lantmäteriet.

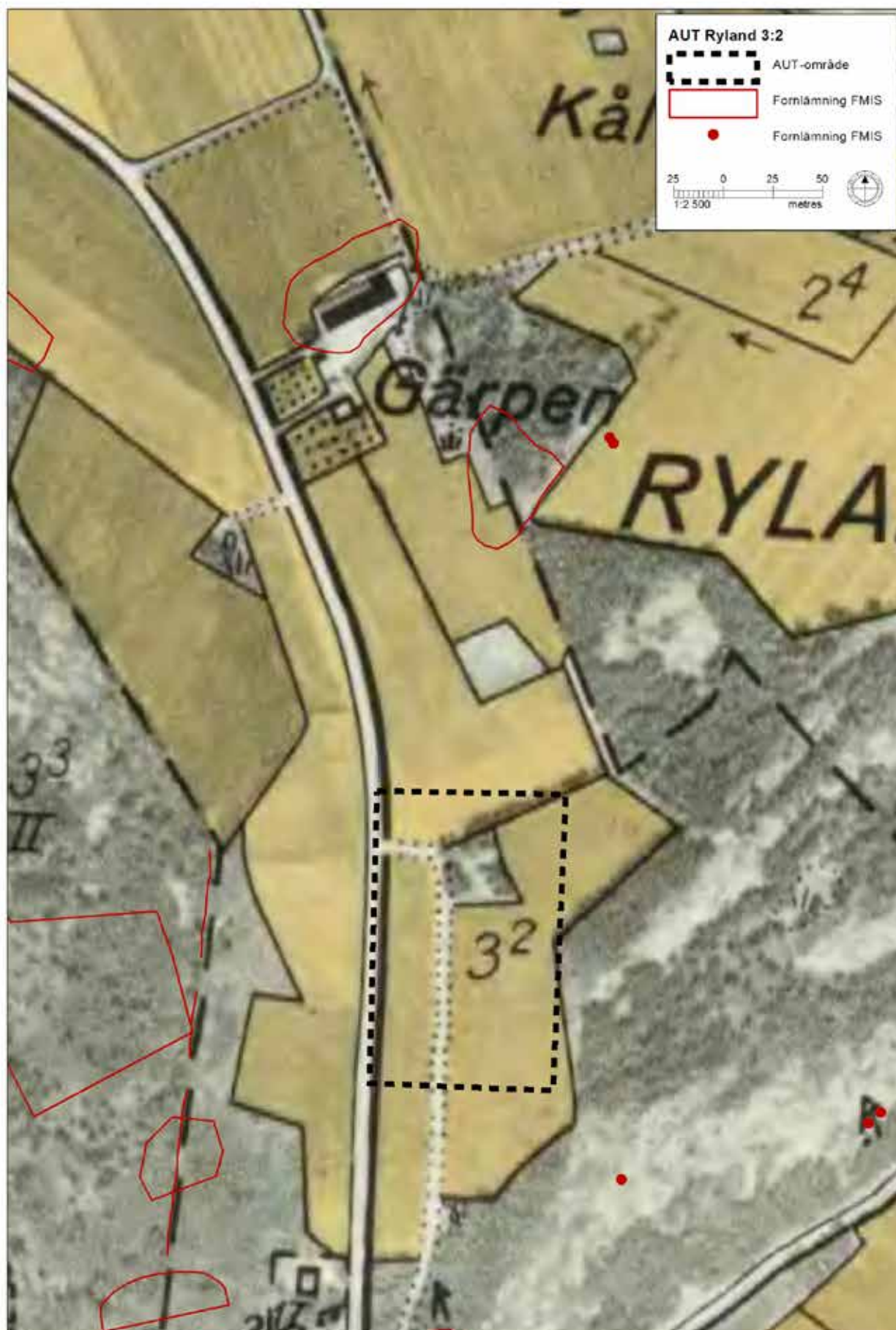
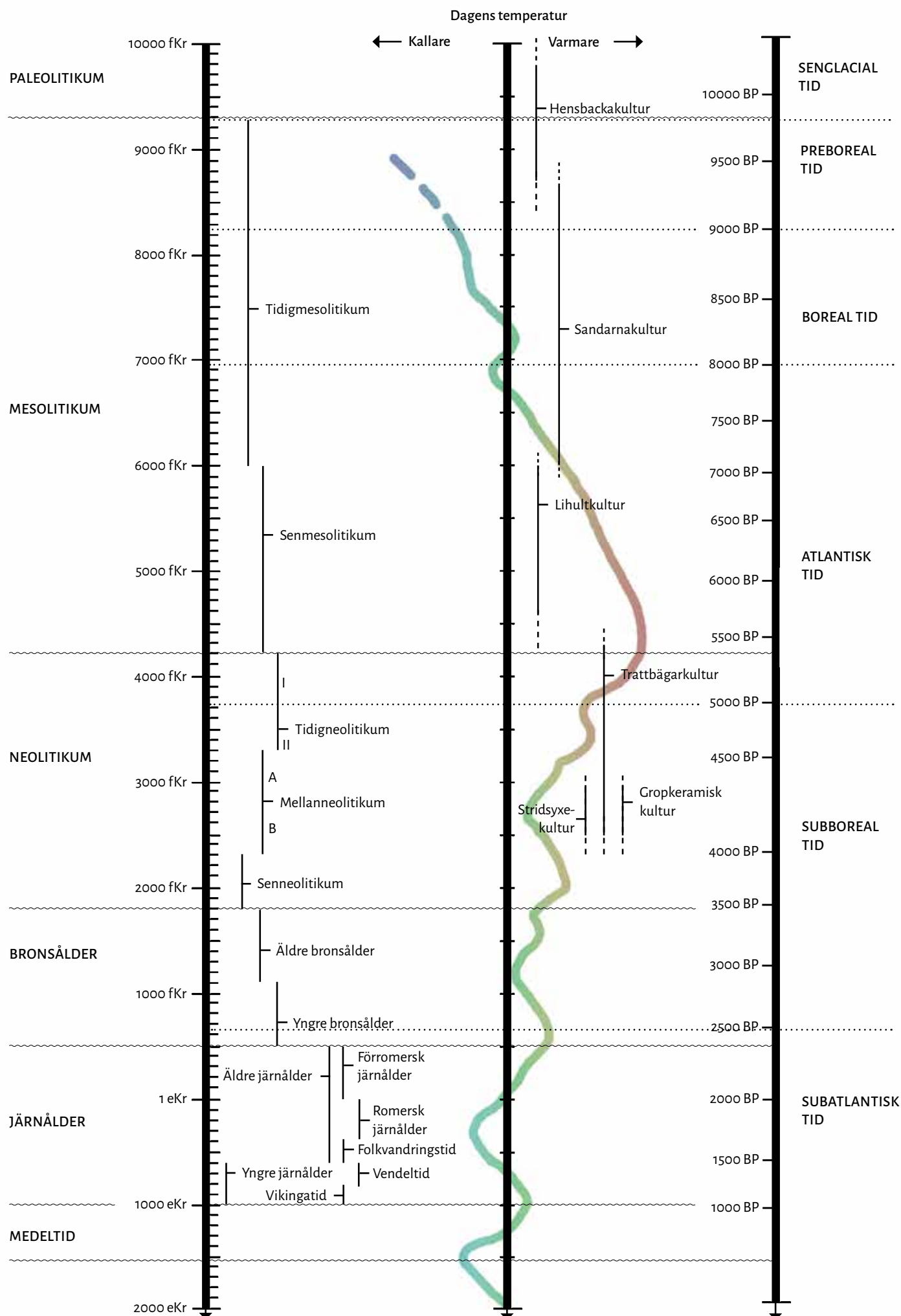

Illustration 19. Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1938 (observera att ursprunglig skala på denna karta är 1:10 000). Jämför med kartan från 1846. Här är större delen av utredningsområdet uppodlat. Källa Lantmäteriet.

Sammanställt av: Swedberg & Östlund. Källor: Andersson & Ragnesten (red) 2005, Nielsen 1993, Svedhage 1996, Welinder, Pedersen, Widgren (red) 1998 samt OxCal

**Ryland 3:2, Tanums socken och kommun,
Västra Götalands län
Arkeologisk utredning**

Kulturlandskapet har utfört en arkeologisk utredning strax norr om Tanumshede. Vid utredningen framkom lämningar i form av härdar och redskap av flinta. Som ett resultat av detta har en stenåldersboplats registrerats. Boplatsen har vid övergången mellan mesolitikum och neolitikum legat vid en skyddad havsvik i ett skärgårdslandskap.

www.kulturland.se